

RESIDÈNCIA
D'INVESTIGADORS

CSIC

CONSELL SUPERIOR D'INVESTIGACIONS CIENTÍFIQUES

INSTITUCIÓ MILÀ I FONTANALS

HUMANITARISME, CIÈNCIA I MEDICINA, EN LA PAU I EN LA GUERRA

CICLE DE CONFERÈNCIES

Del 15 de març al 3 de maig de 2012

A PARTIR DE 1750, la sensibilitat humanitarista o compassió activa pel sofriment aliè va cobrar de forma gradual un pes creixent a Europa Occidental i Amèrica del Nord com a eix mediatitzador de canvis en àmbits com l'abolició de l'esclavitud, la millora de les condicions de vida en els suburbis i de reclusió de bojos, presos i captaires, el socors als indigents, l'escolarització dels joves, l'educació de les dones o la preocupació pels "pobles primitius". Durant els 250 anys subsegüents, el nombre d'"altres" susceptibles de compassió humanitarista es va ampliar fins al punt que l'eix "humanitari" és present gairebé en qualsevol situació de qualsevol collectiu per sobre de qualsevol divisió tribal, religiosa, política, nacional, social o de casta.

Aquest cicle de conferències aborda algunes de les interseccions més rellevants entre la ciència, la medicina i l'humanitarisme. Més específicament, té com a propòsit estimular la reflexió i el debat sobre l'aparició, la naturalesa i la definició de l'humanitarisme, com també les complexes relacions d'aquesta nova sensibilitat amb el sorgiment de l'evolucionisme, la psiquiatria contemporània, la sanitat militar i la medicina de guerra modernes, tot això amb particular atenció al context polític i religiós d'unes societats les pràctiques mèdiques i científiques de les quals són objecte d'estudi.

Coordinadors: JON ARRIZABALAGA
i ÀLVARO GIRÓN (IMF-CSIC, Barcelona)

* Dijous 15 de març

La "causa sagrada" de Darwin

JAMES MOORE | *The Open University, Milton Keynes,*
Gran Bretanya

Per què Charles Darwin, un senyor ric i d'allò més honrat, es va dedicar privadament a desenvolupar una teoria subversiva de l'evolució humana entre el 1837 i el 1839? Per què va continuar investigant amb tenacitat sobre aquest tema al llarg de tres dècades abans de publicar *L'origen de l'home* el 1871? Una revisió a fons dels descobriments de Darwin ens en dona la resposta. Segons la creença generalitzada, Darwin era un geni heroic que havia trobat els fragments preciosos d'una realitat fora de l'abast de la mirada dels simples mortals. Era un gran científic que continuava fent la feina pròpia d'un científic, no un naturalista victorià consumit per una passió moral.

Ara bé, avui hauríem d'examinar les circumstàncies que van permetre que Darwin elaborés la seva teoria a partir dels recursos culturals de què disposava. Abonant els seus treballs sobre els orígens de la humanitat hi havia el seu convenciment que totes les races eren germanes, creença que tenia les arrels en el moviment moral més important del seu temps: el de l'abolició de l'esclavitud. Per als abolicionistes, les races humanes eren totes membres d'una mateixa família amb un ancestre comú. Darwin va estendre el concepte de «l'origen comú» a la resta d'éssers vius, de manera que emparentava no solament les races humanes, sinó *totes les races*. La ciència de Darwin no tenia res a veure amb les pràctiques desapassionades de les caricatures dels llibres de text, sinó que estava motivada per les necessitats i les febleses humanes. Fins i tot una de les teories més reconegudes podria haver estat concebuda per interès humanitari.

* Dijous 22 de març

Eclosions al segle XIX: l'humanitarisme, entre la santedat i l'heretgia

GUILLERMO SÁNCHEZ MARTÍNEZ | *Universidad Pública de Navarra,
Pamplona*

Encara que quan mirem cap al sentiment humanitari pensem que és un fenomen dels nostres dies, l'àmbit de competència de les ONGs, una manera de superar el dèficit de dignitat de l'acció de la política i dels estats, la veritat és que va sorgir al mateix temps que ells: quan també es va considerar que els estats, la ciència, el comerç o la guerra eren els instruments que permetrien portar el progrés de la civilització i la millora de les condicions socials allí on n'estaven mancats.

Com a nouvingut a una família de termes emprats en parlar de l'alleujament del sofriment aliè (magnanimitat, filantropia, caritat o beneficència, entre altres), el neologisme *humanitari*, que va aparèixer en castellà cap a 1832-1833, procedent del francès *humanitaire* (tardor de 1831), va tenir en les dècades següents significacions molt diverses, paral·leles a les dels seus corresponents en anglès, francès o italià, com a mínim. Un intrús que es va veure involucrat en la pugna sostinguda a tot Europa pels contendents defensors de diferents models socials, paradigmes científics i concepcions religioses.

Però a més, i més enllà de l'exemplificació de conflictes ideològics, el pensament humanitari es va mostrar com un element de la dinàmica de la institucionalització de valors i, en conseqüència, de l'actualització cultural dels paràmetres d'interpretació de la realitat.

* Dijous 12 d'abril

Dissidència religiosa, humanitarisme i evolució: el cas d'Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879)

AGUSTÍ CAMÓS CABECERÁN | *CEHIC-UAB, Barcelona*

El professor universitari Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879), recordat sobretot com a hellenista i introductor del romanticisme, va jugar un paper clau a Barcelona, Catalunya i tot Espanya gràcies a una incansable activitat editorial. Entre 1830 i 1843, Bergnes va regentar una prestigiosa editorial per mitjà de la qual va publicar nombroses obres,

algunes d'elles traduïdes per ell mateix, i va dirigir diverses publicacions periòdiques de notable impacte.

Al llarg de tota la vida Bergnes va mantenir una postura política liberal progressista, una notable sensibilitat social i unes conviccions religioses properes al protestantisme i de forma especial al moviment quàquer. A través de les seves publicacions podem comprovar el seu humanitarisme, ben manifest en el seu pensament antiesclavista, en la defensa de la reforma de les presons i dels hospitals mentals, i en la preocupació per la instrucció de les dones i dels sectors socials més desfavorits, entre altres. Amb tota probabilitat, les concepcions sociopolítiques i religioses el van predisposar a favor de la teoria evolucionista de Lamarck, la qual va divulgar àmpliament per mitjà de les obres publicades per la seva editorial i de diferents articles apareguts en les diverses revistes que va dirigir.

* Dijous 19 d'abril

Una moralitat sense Déu? Lliurepensament, humanitarisme i ciència a Catalunya (1868-1909)

ÁLVARO GIRÓN | *IMF-CSIC, Barcelona*

El lliurepensament va ser un dels moviments polítics i socials més importants en l'Europa del període 1860-1914. El lliurepensament català no va ser aliè a la sensibilitat humanitarista, encara que a partir de pressupostos propis. Compartia amb altres grups –com els quàquers– un pacifisme militant. Però el seu principal objectiu anava més enllà: es tractava de l'alliberament de la humanitat de l'opressió del jou religiós. Una missió, alhora, ètica i política: era necessari crear un espai que possibilités el ple desplegament d'una moral humana autònoma radicalment deslligada dels mandats de les religions positives; era imperatiu que els individus abandonessin creences que veien com la pedra angular de l'ordre social i polític existent.

Aquest particular concepte de l'humanitarisme va tenir a veure, en part, amb l'intent de crear tota una sociabilitat d'oposició materialitzada en l'elaboració de rituals alternatius en tot allò que fes referència a la vida i la mort, i, sobretot, en la fundació d'escoles racionalistes i laiques. El gran esforç demandat requeria un nou guió: una cosmovisió materialista diferent de la fonamentada en el relat bíblic. Cosmovisió que es

va articular a partir d'una lectura peculiar de l'evolucionisme i la termodinàmica.

* Dijous 26 d'abrilç

Assistència psiquiàtrica i humanitarisme. De la filantropia al moviment pro-higiene mental

RAFAEL HUERTAS | *CCHS-CSIC, Madrid*

S'analitzen dos moments clau de la història de la psiquiatria en els quals la preocupació humanitària pels malalts mentals, entre altres motius, va afavorir la introducció de reformes assistencials i de canvis en la consideració científica, social i cultural de la bogeria: 1) el naixement, en el trànsit del segle XVIII al XIX, de l'alienisme, una nova medicina mental en el marc d'un ampli moviment filantròpic, que va propiciar la humanització en el tracte als "insans" mentals, com també la consideració i abordatge racionals i científics dels seus casos; i 2) el sorgiment en el primer terç del segle XX del moviment pro-higiene mental, que va tenir un paper important tant en la sensibilització de l'opinió pública sobre la penosa situació dels pacients mentals, com en la concepció d'una nova mirada a la bogeria en termes científics i humanitaris.

Cap d'aquests dos moments va estar exempt de contradiccions i clar-obscurs. No en va, la sensibilitat humanitarista cap al boig o la boja ha estat sempre relacionada amb la consideració de "perillositat" dels subjectes amb un trastorn mental i la condició de la psiquiatria com un saber expert estretament relacionat amb les estratègies de defensa social, la qual cosa obliga a plantejar-se la qüestió des d'una perspectiva particularment dialèctica.

* Dijous 3 de maig

Medicina, guerra i humanitarisme: el moviment de la Creu Roja en la Tercera Guerra Carlina

JON ARRIZABALAGA | *IMF-CSIC, Barcelona*

El moviment internacional de la Creu Roja (CR) il·lustra de manera paradigmàtica la penetració de l'humanitarisme modern en l'esfera de la guerra, com també els inextricables vincles entre aquesta nova sensibilitat i les demandes de la Segona Revolució Industrial (expansió europea,

guerra industrial, liberalisme polític, exèrcits de reclutament, revolució de les comunicacions, etc.).

Espanya va ser un dels dotze estats europeus que primer es van adherir a aquest moviment internacional, i signatària originària del primer «Conveni internacional per millorar la sort dels militars ferits en campanya», més conegut com la Convenció de Ginebra de 1864. Amb tot, la secció espanyola de la Creu Roja (CRE) no va rebre el baptisme de foc fins vuit anys després de la seva fundació, amb motiu de l'esclat de les guerres civils del Sexenni Democràtic i, particularment, de la Tercera Guerra Carlina (1872-1876).

Després d'exposar de manera succinta les tasques d'organització i desplegament de la CRE durant la dècada de 1860, s'abordaran les seves actuacions humanitaristes en el marc de l'última Guerra Carlina, amb particular atenció als problemes generats dins i fora de la CR a resultes de la seva intervenció en una modalitat de conflicte, la guerra civil, que no estava originàriament contemplat en la Convenció de Ginebra.

Cicle de conferències organitzat per la Línia d'Investigació «Pràctiques culturals, sabers i patrimoni en espais urbans: música, ciència, medicina» de la IMF, en el marc dels projectes d'investigació finançats per la Dirección General de Investigación, «Sanidad militar, medicina de guerra y humanitarismo en la España del siglo XIX» (HAR2011-24134) i «Ciencia y creencia entre dos mundos. Evolucionismo, biopolítica y religión en España y Argentina» (HAR2010-21333-C03-03).

Hora: 18:00 – 19,45

Sala d'Actes de la Institució Milà i Fontanals

Egipcíiques, 15 – 08001 Barcelona – Metro L3-Liceu

Dies: dijous 15, 22 i 29 de març; 12, 19 i 26 d'abril de 2012

Per a més informació: Residència d'Investigadors CSIC-Generalitat de Catalunya

Tel. 93 443 27 59 – www.residencia-investigadors.es